

KONTRABANDANING JINOIY-HUQUQIY JIHALARI

Yodgorov Suhrob Amirovich

Sudyalar Oliy Maktabi

jinoyat huquqi yo'nalishi tinglovchisi

suhrob0008@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14958227>

ARTICLE INFO

Received: 17th February 2025

Accepted: 18th February 2025

Published: 27th February 2025

KEYWORDS

kontrabanda jinoyati, iqtisodiy barqarorlik, huquqiy tahlil, terrorizm, bojxona nazorati.

ABSTRACT

Ushbu maqolada kontrabanda jinoyatining yuridik mazmun va mohiyati va uning jinoiy-huquqiy jihatlari ilmiy nazariy jihatdan tahlil etilgan.

Kontrabanda — bu bojxona nazoratidan o'tkazmasdan, davlat chegarasini buzish yo'li bilan amalga oshirilgan jinoyat turidir. Ushbu jinoyat mamlakatning ichki xavfsizligi, iqtisodiy barqarorligi va xalqaro munosabatlarga jiddiy tahdid soladi. O'zbekiston Respublikasida, kontrabanda jinoyati uchun belgilangan jazo tizimi va huquqiy mexanizmlar davlat xavfsizligini ta'minlash, iqtisodiy barqarorlikni saqlash va jamoat sog'lig'ini himoya qilish maqsadida ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, kontrabandaga qarshi kurashishda huquqiy tahlilni amalga oshirish va uning salbiy oqibatlarini o'rganish juda muhimdir.

Ushbu maqolada, kontrabanda jinoyatining jinoiy huquqiy jihatlari, turli shakllari va jazolari batafsil tahlil qilinadi. Shuningdek, kontrabandachilikning oldini olish uchun zaruriy choralar, huquqni muhofaza qilish tizimi va xalqaro hamkorlik haqida ham so'z boradi. Kontrabanda jinoyatining yuridik va ijtimoiy jihatlari o'rganish, uning eng samarali tarzda oldini olish va bartaraf etish uchun zarur bo'lgan amaliy va nazariy bilimlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kontrabanda, tovarlarni, odamlarni yoki kontrabandani chegaradan yashirin tarzda olib o'tish uzoq vaqtdan beri global boshqaruvning dolzarb muammosi bo'lib kelgan. Uning ildizlari soliqlarni, savdo cheklovlarini yoki hokimiyat tomonidan o'rnatilgan tartibga solish tizimini chetlab o'tish istagidan kelib chiqqan holda uzoq tarixga borib taqaladi. Vaqt o'tishi bilan bu amaliyot murakkab va ko'p qirrali jinoiy tadbirkorlikka aylanib, ko'pincha odam savdosi, giyohvand moddalar savdosi va terrorizm kabi boshqa noqonuniy faoliyat bilan bog'langan.

Bu noqonuniy faoliyat iqtisodiy barqarorlikka putur yetkazish, xavfsizlikka tahdid va korrupsiyani kuchaytirish orqali xalqlar uchun katta xavf tug'diradi. Kontrabanda nafaqat hukumatlarni qimmatli soliq tushumlaridan mahrum qiladi, balki bozorlarni beqarorlashtiradi va xavfli yuklar va jismoniy shaxslarning harakatlanishini osonlashtiradi. Qolaversa, insonlar halok bo'lganini inkor etib bo'lmaydi, chunki aholining zaif qatlamlari uyushgan jinoiy tarmoqlar tomonidan suiiste'mollik, tovlamachilik va o'lim kabi xavf-xatarlarga duch kelmoqda.

Kontrabandaga qarshi kurash transmilliy tabiati bilan yanada murakkablashadi, chunki jinoiy tashkilotlar o'z faoliyatini davom ettirish uchun g'ovak chegaralar, ilg'or texnologiyalar va zaif me'yoriy-huquqiy bazadan foydalanadilar. Kontrabandaning jinoiy tomonlarini, jumladan

uning turlari, motivlari, metodologiyasi va ta'sirini tushunish ushbu global tahdidga qarshi samarali strategiyalarni ishlab chiqish uchun juda muhimdir.

Ushbu maqola kontrabandaning murakkab jihatlarini o'rganadi, uning jamiyatlar uchun oqibatlari va uning tarqalishini cheklash uchun zarur bo'lgan sa'y-harakatlarga oydinlik kiritadi. Kontrabandaning sabablarini o'rganishdan tortib, uning uyushgan jinoyatchilik bilan aloqalarini tahlil qilishgacha bo'lgan muhokama ushbu keng tarqalgan muammoni har tomonlama ko'rib chiqishga qaratilgan.

Kontrabanda zamonaviy dunyo ichidagi eng dolzarb jinoyatlardan biri sifatida nafaqat mamlakatlarning ichki bozori balansini buzadi, balki davlat byudjetiga salbiy ta'sir yetkazadi. Bu muammoni batafsil ko'rib chiqish, ongli ravishda bartaraf etish uchun uning mohiyati, jinoyat-huquqiy jiqatlari va uni bartaraf etish choralari tahlil qilish kerak.

Kontrabanda jinoyati faqatgina iqtisodiy emas, balki ijtimoiy va siyosiy munosabatlarga ham zarar yetkazadi.

Ba'zi huquqshunos olimlar, kontrabanda davlatning iqtisodiy va siyosiy muhim manfaatlariga, shuningdek, mudofaa qobiliyati, jamoat xavfsizligi, aholi salomatligi va milliy madaniy merosga real xavf soladi deb talqin qilishadi. Ular kontrabanda ko'proq uyushgan jinoyatchilik shakllarida, shu jumladan, jinoiy uyushmalar tomonidan sodir etilishi, kontrabanda predmeti sifatida giyohvand moddalar va qurol-yarog' bo'lishi mumkinligi ham alohida jiddiy xavotir uyg'otishi haqida fikr bersalar, ba'zi huquqshunoslar kontrabanda "xavfli, qurolli to'qnashuvlar bo'lib turgan hududlarga qurol-yarog'ni yetkazib berish orqali tinchlikka putur yetkazishi, qurolli nizolarni kuchaytirishi", "davlatlar chegarasi xavfsizligini buzishi, noqonuniy migratsiyaga sabab bo'lishi, jamiyatdagi tinchlik, barqarorlikka putur yetkazishi" haqida fikr yuritadilar.

"Kontrabanda" so'zi italyanacha "contra-bando" ("contra" – qarshi, "bando" – hukumat farmoni) so'zidan kelib chiqib, so'zma-so'z tarjimasida "davlat, hukumat farmoniga qarshi chiqish" degan ma'noni bildiradi. Kontrabanda tushunchasining yuridik ta'rifi "Bojxona sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish, tergov qilish va qarshi kurashishga o'zaro ma'muriy ko'maklashish to'g'risi"dagi xalqaro konvensiyada (Bojxona hamkorligi kengashi, 1977-yil 9-iyun, Nayrobi, Keniya) keltirilgan. Unda kontrabandaga (ingl. "smuggling") "mahsulotlarni bojxona chegarasidan har qanday yashirin shaklda o'tkazishda namoyon bo'ladigan bojxonani aldash" (1-moddasi "d" bandi) sifatida ta'rif berilgan.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksining 246-moddasida kontrabanda uchun jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan bo'lib, unda bojxona nazoratini chetlab yoki bojxona nazoratidan yashirib yoxud bojxona hujjatlari yoki vositalariga o'xshatib yasalgan hujjatlardan aldash yo'li bilan foydalanib, deklaratsiyasiz yoki boshqa nomga yozilgan deklaratsiyadan foydalanib, kuchli ta'sir qiluvchi, zaharli, zaharlovchi, portlovchi moddalar, radioaktiv materiallar, portlatish qurilmalari, qurol-yarog', o'qotar qurolni, o'q-dorilarni yoki o'qotar qurolning asosiy qismlarini, shuningdek giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni yoki diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlikni targ'ib qiluvchi materiallarni O'zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidan o'tkazish hisoblanadi.

Kontrabanda jinoyati va uning jinoiy huquqiy tahlili.

Kontrabanda jinoyatining jinoiy-huquqiy jihatlari shundaki, u ijtimoiy xavfli qilmish va uning ijtimoiy xavfliligini belgilovchi quyidagi omillarda namoyon bo'ladi. Ya'ni kontrabanda predmeti bo'lgan ashyolar va moddalar o'z tabiati va xususiyatiga ko'ra, mamlakat milliy xavfsizligiga, tinchlik va barqarorligiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga to'g'ridan to'g'ri tahdid soladi; kontrabanda boshqa og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarni, shu jumladan, qurol-yarog', giyohvand moddalar va boshqa taqiqlangan ashyolarning noqonuniy muomalasi, terrorizm va terrorchilik xususiyatiga ega bo'lgan jinoyatlar, bosqinchilik, jinoiy uyushma tashkil etish kabi boshqa og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarni sodir etish uchun sharoit yaratadi, mamlakatdagi kriminogen vaziyatni izdan chiqaradi hamda jamoat xavfsizligiga putur yetkazadi; bojxona qonunchiligi, davlat chegaralari daxlsizligiga va mamlakatning xavfsizlik

tizimiga, aholi salomatligiga va millat genefondiga, diniy barqarorlikka, konfessiyalar o'rtasidagi tinchlik va totuvlikka, diniy bag'rikenglikka bevosita tahdid soladi, diniy zo'rvonlik va boshboshdoqlikka sabab bo'ladi; yadroviy, kimyoviy, biologik va ommaviy qirg'in qurolining boshqa turlari yoxud ularni yaratishda foydalanilishi mumkin bo'lgan material va moslamalarning noqonuniy harakati va muomalasi bilan bog'liq kontrabanda tinchlik va insoniyat xavfsizligiga xavf soladi.

Kontrabanda jinoyati — bu bojxona nazoratini chetlab o'tish yoki boshqa noqonuniy usullar bilan davlat chegarasidan taqiqlangan yoki cheklangan moddalar, materiallar va buyumlarni o'tkazishdir. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi bo'yicha, kontrabandachilik har xil shakllarda sodir bo'lishi mumkin va bunga bog'liq ravishda belgilangan jazolar ham turlicha bo'ladi. Ushbu jinoyatning har bir turi jiddiy huquqiy tahlilni talab qiladi.

Kontrabanda tushunchasi va shakllari.

Kontrabanda jinoyati ko'plab shakllarga ega. Eng keng tarqalgan shakllari quyidagilardan iborat:

Giyovandlik va psixotrop moddalar kontrabandasini amalga oshirish: Bu holatda jinoyatchilar narkotiklar, giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni noqonuniy ravishda o'tkazishga urinishadi. Bunday moddalar davlatlararo xavfsizlikni buzadi, aholining salomatligiga jiddiy xavf tug'diradi va jinoyatchilikni kuchaytiradi.

Portlovchi moddalar va qurol-yarog'lar kontrabandasini amalga oshirish: Kontrabandachilar ko'pincha terrorism va harbiy harakatlar uchun foydalanish maqsadida portlovchi moddalar va qurol-yarog'larni o'tkazadilar.

Kimyoviy, biologik va yadroviy materiallar kontrabandasini amalga oshirish: Bunday materiallar, asosan, ommaviy qirg'in qurollarini yaratishda foydalaniladi. Ular nafaqat davlat, balki xalqaro xavfsizlikka ham jiddiy tahdid soladi.

Soxta hujjatlar va vositalar orqali kontrabanda qilish: Jinoyatchilar, bojxona hujjatlaridan yoki vositalaridan soxta tarzda foydalanib, o'tkazish jarayonini yashiradilar. Bu usul nafaqat bojxona qonunlarini buzadi, balki xalqaro huquqni ham tahdidga soladi.

Kontrabanda jinoyatining jinoiy huquqiy jihatlarini tahlil qilishda bir nechta omillarni hisobga olish zarur. Bularning barchasi jinoyatni aniqlash, huquqiy javobgarlikni belgilash va jinoyatga nisbatan jazo choralari qo'llanilishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Jinoyatning tashqi va ichki xavflari haqida ham ba'zi fikrlarni inobatga oladigan bo'lsak, kontrabanda jinoyati nafaqat mamlakat ichida, balki xalqaro miqyosda ham xavf yaratadi. Tabiiyki, bojxona nazoratidan o'tkazilmasdan o'tilgan moddalar, mamlakat xavfsizligiga zarar yetkazadi, shuningdek, xalqaro huquqni buzishga olib keladi. Ayniqsa, giyovandlik moddalarining yoki ommaviy qirg'in qurollarining noqonuniy savdosi global xavfsizlikni tahdid qiladi.

Kontrabanda jinoyati, albatta, bojxona va bojxona nazoratining roli kabi tushunchalar bilan kesishadi. Kontrabanda jinoyatini aniqlashda bojxona xizmatlarining roli nihoyatda muhimdir. Bojxona nazorati yordamida, bojxona xodimlari materiallarni va moddalarni tekshiradilar, soxta hujjatlar yoki vositalar orqali noqonuniy o'tkazishlarga qarshi chora-tadbirlar ko'rishadi. Shu bilan birga, bojxona xizmati xalqaro hamkorlikka muhtoj, chunki kontrabanda ko'pincha chet eldan olib kelingan moddalar bilan bog'liq.

Jinoyat huquqining asosiy elementi sifatida biz jinoyatchining maqsadlari va motivatsiyasini keltirib o'tishimiz va buni jinoiy jihatlariga kiritishimiz mumkin.

Kontrabanda jinoyatining motivatsiyasi har xil bo'lishi mumkin. Bunda iqtisodiy manfaatlar, terroristik maqsadlar, harbiy faoliyat yoki diniy ekstremizmni targ'ib qilish kabi faktorlar ro'yxatga olinadi. Har bir motivatsiya turiga qarab, jinoyatchiga qarshi qo'llaniladigan jazolar va choralar farq qilishi lozim.

Kontrabanda jinoyati uchun jazo tizimi romana-german, xususan, O'zbekiston Respublikasi qonunchligida farqlanadi.

Kontrabanda jinoyatiga qarshi belgilangan jazolar O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksida aniq ko'rsatilgan. Bu jazolar, jinoyatning turiga va jiddiyligiga qarab farq qiladi. Quyidagi jazolar belgilangan:

Oddiy kontrabanda: Bu, odatda, taqiqlangan moddalarni yoki materiallarni bojxona nazoratsiz olib o'tishdir. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi 246-moddasida, bunday jinoyatni sodir etgan shaxs 5 yildan 10 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Og'ir kontrabanda: Bu, ko'p miqdorda va xavfli materiallarni o'tkazish bilan bog'liq bo'lgan jinoyatdir. Misol uchun, yadroviy, kimyoviy yoki biologik qurollar yoki ularni yaratishda ishlatilishi mumkin bo'lgan materiallar va vositalar, shuningdek, narkotik moddalar yoki psixotrop moddalar katta miqdorda kontrabanda qilinsa, jazolar yanada og'irlashtiriladi. Ushbu jinoyat uchun jazo 10 yildan 20 yilgacha ozodlikdan mahrum qilishni nazarda tutadi.

Terrorizm yoki diniy ekstremizmni targ'ib qilish bilan bog'liq kontrabanda: Agar jinoyat terrorizm yoki diniy ekstremizmni targ'ib qiluvchi materiallarni o'tkazish bilan bog'liq bo'lsa, jazo maksimal darajada qattiq bo'ladi. Bunday jinoyatlar xalqaro xavfsizlikka tahdid soladi va ular uchun yanada og'ir jazolar belgilangan.

Bu yerda, "ko'p miqdorda" va "xavfli materiallar" tushunchalarining o'zi katta ahamiyatga ega. Ya'ni, kontrabandani aniqlashda, uning hajmi va turiga qarab, jinoyatning jiddiyligi baholanadi. Agar kontrabandada yadroviy materiallar, qurol-yarog' yoki boshqa ommaviy qirg'in qurollari mavjud bo'lsa, u davlatning ichki xavfsizligiga va xalqaro tinchlikka tahdid solishi mumkin.

Kontrabanda jinoyatining oldini olishda quyidagi chora-tadbirlarni belgilab olishimiz mumkin. Kontrabanda jinoyatini oldini olish uchun bir qator chora-tadbirlar ko'rish zarur. Bu chora-tadbirlar quyidagi asosiy yo'nalishlarga asoslanadi:

Huquqni muhofaza qilish organlarining faolligini oshirish:

Huquqni muhofaza qilish organlari, ayniqsa, bojxona va politsiya xizmati, kontrabanda jinoyatlarini aniqlash va bartaraf etishda faol bo'lishi kerak. Bu jarayonda zamonaviy texnologiyalar, masalan, skanerlar va maxsus tekshiruv usullari qo'llanishi mumkin.

Xalqaro hamkorlik: Kontrabanda ko'pincha transmilliy jinoyatlar turiga kiradi. Shuning uchun, davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish, birgalikda tekshiruvlar o'tkazish va informatsiya almashish juda muhimdir. Bunday hamkorlik kontrabandachilikning oldini olishda samarali bo'lishi mumkin. Xalqaro doirada qabul qilingan hujjatlar ham shuni e'tirof etadi.

Jamoat va ijtimoiy tashkilotlar bilan hamkorlik: Jamoat tashkilotlari va ijtimoiy harakatlar, ayniqsa yoshlarni narkotiklar va boshqa zararli moddalar bilan tanishtirish orqali, jamiyatda kontrabandaga qarshi ongli qarshilikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Kontrabanda jinoyati mamlakatning xavfsizligi, iqtisodiy barqarorligi va jamoat sog'lig'iga jiddiy tahdid soluvchi, jinoyat sifatida eng og'ir muammolardan biridir. Bu jinoyat, davlat chegaralarini buzish va bojxona nazoratidan o'tkazilmasdan taqiqlangan moddalar va materiallarni olib o'tish orqali amalga oshiriladi. Kontrabanda turli shakllarda, jumladan, giyovandlik moddalarini, portlovchi materiallar, qurol-yarog'lar va ommaviy qirg'in qurollari, shuningdek, diniy ekstremizmni targ'ib qiluvchi materiallarni o'tkazish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi bo'yicha kontrabanda uchun belgilangan jazolar turli darajada bo'lib, jinoyatning jiddiyligiga qarab farq qiladi. Jinoyatning oldini olish uchun huquqni muhofaza qilish organlari, bojxona xizmati, xalqaro hamkorlik va ijtimoiy tashkilotlar o'rtasida samarali va uzluksiz hamkorlik zarur. Zamonaviy texnologiyalar va bojxona nazoratini kuchaytirish, shuningdek, jamoatchilik ongini oshirish orqali kontrabanda faoliyatlarini kamaytirish mumkin.

Shu bilan birga, kontrabanda jinoyati, nafaqat iqtisodiy va jamoat xavfsizligiga, balki xalqaro xavfsizlikka ham jiddiy tahdid soladi. O'zbekistonning jinoiy huquqiy tizimi, bojxona xizmatlari va huquqni muhofaza qilish organlari bu jinoyatga qarshi kurashishda samarali

mexanizmlar ishlab chiqqan bo'lsa-da, davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish, ijtimoiy ongni shakllantirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda davom etish zarur.

Kontrabanda jinoyatini oldini olishda samarali chora-tadbirlar ko'rish, nafaqat jinoiy faoliyatlarni bartaraf etish, balki jamiyatning tinchligi va xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Buning uchun huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy choralarni kompleks tarzda amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1995-y.
2. Bhagwati, J. and B. Hansen: 'A Theoretical Analysis of Smuggling', Quarterly Journal of Economics, 1973, p.172.
3. Chowdhury, F. L. 'Smuggling, Tax Structure and The Need for Anti-Smuggling Drive', Fiscal Frontier, vol VI, 2000, Dhaka.
4. Tat Chee Tsui: 'Does Smuggling Negate the Impact of a Tobacco Tax Increase?', Tobacco Control, Vol. 25 (3) (May 2016), 361-362.
5. Andreas, Peter. Smuggler Nation: How Illicit Trade Made America. (New York: Oxford University Press, 2013).

